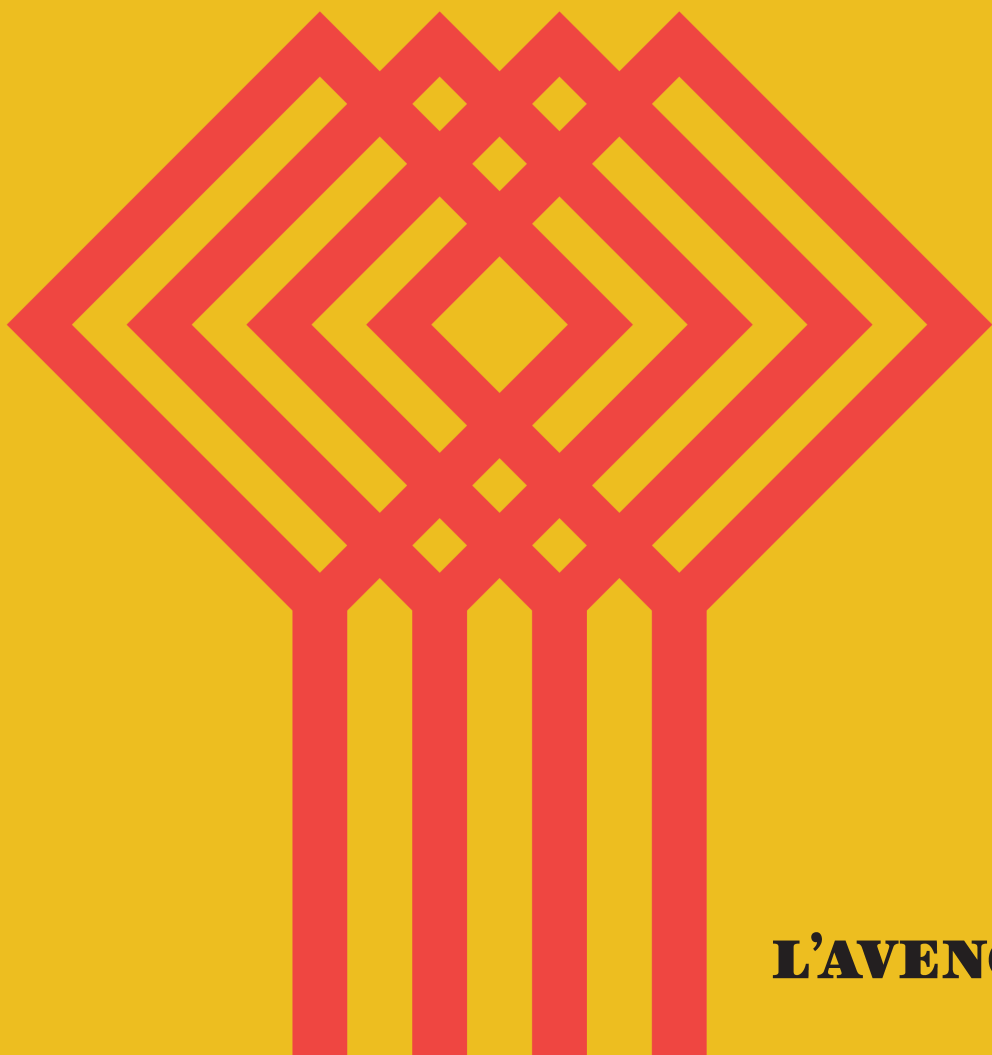

Jaume Muñoz Jofre

Perseguint la llibertat

La construcció de l'espai socialista a Catalunya, 1945-1982

X Beca d'investigació Ernest Lluch

L'AVENÇ,

PERSEGUINT LA LLIBERTAT

La construcció de l'espai socialista a Catalunya (1945-1982)

Jaume Muñoz Jofre

PERSEGUINT LA LLIBERTAT
La construcció de l'espai socialista
a Catalunya (1945-1982)

Pròleg de Borja de Riquer

L'AVENÇ
Barcelona
2019

*A la memòria de l'enyoradíssim Prim Bertran,
mestre i referent vital per a tants de nosaltres.*

Als meus pares.

A na Mireia i n'Ali.

A l'Àngela

La Comissió Acadèmica de la Fundació Ernest Lluch, jurat de la convocatòria de la X Beca de Recerca Ernest Lluch, un cop analitzats la temàtica i desenvolupament previst dels projectes, així com també els currículums dels investigadors presentats, va decidir, el 29 de març de 2017, atorgar la Beca al projecte *El socialisme català en l'antifranquisme i la Transició* a l'historiador Jaume Muñoz Jofre. El present llibre és fruit d'aquesta investigació.

La Fundació Ernest Lluch, els objectius de la qual es concreten en mantenir viva la memòria d'Ernest Lluch, el seu pensament i la seva obra; així com en fomentar el diàleg entre els ciutadans de Catalunya, Espanya i Europa, compta amb el suport institucional de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Barcelona.
www.fundacioernestlluch.org

Barcelona, març de 2019
© del text, Jaume Muñoz Jofre
© del pròleg, Borja de Riquer i Permanyer
© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2019
Passeig de Sant Joan, 26, 2n 1a
08010 Barcelona
Telèfon: 93 245 79 21 Fax: 93 265 44 16
www.lavenc.cat
www.elsllibresdelavenc.cat
www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.
Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreça's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç
Il·lustració de la coberta: Fragment d'un cartell electoral de la candidatura dels Socialistes de Catalunya per a les eleccions del 15 de juny de 1977, on es reproduceix l'escultura *Catalan Power*, d'Andreu Alfaro.

BIC: HBLW3 JPF 1DSEJ
ISBN: 978-84-16853-29-8
Ref. AVENÇ109
Dipòsit legal: B. 2906-2019
Imprès a Liberdúplex

TAULA

Pròleg de Borja de Riquer	13
Introducció	27
1. Els precedents de la República: l'FSC-PSOE i la USC	37
2. El socialisme català durant al franquisme. De l'MSC als PSC(s)	41
2.1. L'MSC	41
2.1.1. La política sindical de l'MSC: l'ASO i la UGT	49
2.2. La ruptura de l'MSC	52
2.3. Els partits de les noves generacions antifranquistes socialistes	55
2.3.1. L'ADP i el FOC.	56
2.3.2. L'FSF.	58
2.3.3. La participació en les plataformes unitàries.	59
2.4. El Reagrupament de Pallach	62
2.5. Convergència Socialista de Catalunya	69
2.6. La batalla pel PSC	83
3. La reparició del socialisme estatal a Catalunya durant el tardofranquisme	95
3.1. La reactivació de la Federació Catalana del PSOE	95
3.1.1. La Conferència Socialista Ibèrica i la Federació de Partits Socialistes	100
3.2. El PSP Català	104
3.2.1. La Conferència Socialista del Mediterrani.	110

4. El PSC durant la Transició	113
4.1. Del <i>Pacte d'Abril</i> al Congrés d'Unificació	113
4.1.1. El <i>Pacte d'Abril</i>	113
4.1.2. Del fallit Front d'Esquerres al Pacte Democràtic	122
4.1.3. L'Entesa dels Catalans	124
4.1.4. La campanya electoral de 1977 i els seus resultats	126
4.1.5. El Congrés d'Unificació	136
4.2. El difícil lideratge de la legitimitat democràtica a Catalunya	145
4.3. Un partit municipal	150
4.4. Perdre l'avió. La dolorosíssima derrota de 1980 . . .	157
4.4.1. El convuls II Congrés del PSC	163
4.4.2. Cap al govern: la voluntat de no mostrar esclètexes en els congressos de 1981 i 1982	169
5. Els Socialistes de Catalunya en la política estatal	173
5.1. El paper dels socialistes en la legislació econòmica del període	173
5.1.1. Els <i>Pactes de la Moncloa</i>	176
5.1.2. La Reforma Fiscal	180
5.2. La Constitució	182
5.3. La qüestió territorial i la LOAPA	188
5.3.1. La qüestió territorial per al PSC	188
5.3.2. La qüestió territorial per al PSOE	192
5.3.3. L'amarg desenllaç de la LOAPA	195
5.4. La desaparició del grup propi dels Socialistes de Catalunya	197
6. Conclusions	201
Annexos	209
1. Manifest Socialista (1976)	209
2. El <i>Pacte d'Abril</i> (1977)	211
3. Protocolo de asociación del grupo parlamentario “Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE)” al Grupo Socialista del Congreso del grupo parlamentario PSOE (1977) . . .	213
4. Protocol d'unitat (1978)	214

Agraïments	217
Llistat de sigles	219
Fonts i bibliografia	221
Notes	227
Índex de noms	263

PRÒLEG

El pròleg d'un llibre hauria de ser, o al menys pretendre-ho, una reflexió suggerida per la seva lectura on es destaquen aquells aspectes que semblen més interessants i innovadors. I també pot servir d'excusa per a destacar les qüestions més rellevants que hi són tractades i projectar-les vers l'actualitat. Aquest excel·lent llibre de Jaume Muñoz serveix a bastament perquè el prologuista s'esplaiï comentant les moltes temàtiques importants que s'hi analitzen i les notables repercussions que tenen encara a la Catalunya d'avui.

Aquesta obra ofereix un recorregut complet i ben estructurat per les diferents fases per les quals va passar el socialisme català des de la postguerra, quan era un grup minoritari i aïllat que pugnava per constituir un espai propi, fins a l'espectacular èxit electoral de les candidatures socialistes el 28 d'octubre de 1982. Es tracta d'una molt bona recerca construïda a partir de la utilització d'abundants fonts testimonials i documentals i de la consulta de la bibliografia més especialitzada. Un tipus de llibre com aquest, molt proper a la història del temps present, requereix una elaboració ponderada, que no sempre és fàcil de confegir, per tal d'oferir una síntesi clara i entenedora. Jaume Muñoz ho ha aconseguit en explicar-nos amb cura els molts reptes i problemes que els socialistes catalans hagueren d'encarar durant quatre dècades.

Es tracta d'un llibre de lectura atractiva i fàcil, on la molta informació aconseguida per l'historiador apareix ben endinsada dins d'un relat complet, coherent i sustentat en argumentacions sòlides. El lector comprovarà com la seva lectura és suggeridora de qüestions de gran importància donat que ens fa pensar no sols en la Catalunya i els socialistes de fa uns 30 o 40 anys, sinó també en la situació política actual.

Hom pot perfectament sostenir que aquest llibre és una mena de prehistòria de la crisi que avui afecta el socialisme català, atès que ens explica els orígens i les causes dels greus problemes que té plantejats. No hi ha dubte que les dificultats polítiques més rellevants de l'actual Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) procedeixen de les decisions i les orientacions adoptades sobretot els anys 70 i a principi dels 80.

L'obra de Muñoz ens informa a bastament sobre la complexa construcció del nou partit dels socialistes catalans que acabarà governant els principals ajuntaments de Catalunya, des del maig del 1979, i formant part del govern espanyol el novembre de 1982. El llibre repassa amb precisió i ponderació aquest mig segle que va des de les catacumbes del l'antifranquisme i de l'exili, quan eren quatre gats dins la lluita contra la dictadura, a les tensions i les esperances de la transició, i els grans èxits electorals de 1977, 1979 i 1982, però també del fiasco català del 1980.

Però comencem per on cal per a poder entendre-ho tot millor. Realment els reptes polítics amb què uns pocs socialistes catalans s'enfrontaven l'any 1945, a la fi de la Segona Guerra Mundial, no eren fàcils. Volien crear una nova organització antifranquista que actués sobretot a l'interior de Catalunya, i no sols a l'exili, i que fos alhora socialista i catalanista. Un partit nou que estigués clarament distanciat del que havia estat l'experiència del PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), i també de la del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) —més ocultada, però poc reivindicable. I això no era gens fàcil, donat el gran pes que llavors encara tenien les herències i les rancúnies provocades per la Guerra Civil.

A la Catalunya d'aquells primers anys, del 1945 al 1960, que una organització antifranquista aconseguís sobreviure a la brutal repressió policial ja era tot un èxit. I, a més, en aquells moments tan difícils l'element de la renovació generacional esdevingué fonamental per persistir. Perquè dins del Moviment Socialista de Catalunya (MSC) ben aviat els vells militants de la guerra civil es veuriem acompanyats per gent més jove de l'interior. Llavors era imprescindible —i el cas de l'extinció de la Confederació Nacional del Treball (CNT) per l'envelliment dels seus dirigents és prou clar— aconseguir captar a l'interior gent jove i preparada, a ser possible universitaris, per tal de disposar d'uns quadres que asseguressin la continuïtat i l'arrelament. Malgrat que l'MSC era un

grup reduït dins de l'antifranquisme, hi hagué prou habilitat i sort per a sobreviure i créixer ja a mitjans dels anys 1960. Fins i tot la crisi i la divisió de l'MSC del 1966 fou superada amb no poques dificultats, tot i que l'enfrontament entre el que representaven els grups comanats per Josep Pallach i Joan Reventós duraria més d'una dècada.

A finals dels anys 60 l'espai polític socialisme català amplià les seves possibilitats de créixer mercès a les noves mobilitzacions i lluites obres, universitàries i culturals que feien patent la irrupció d'una nova generació de joves antifranquistes. Al fet que molts anessin cap a aquest espai hi ajudà, i molt, la crisi i desaparició del Front Obrer de Catalunya (FOC), juntament amb el sorgiment de tota una formada de cristians compromesos. D'aquesta manera es configurà una minoria progressista, universitària i ben situada dins la catalanitat cultural, que proporcionaria uns quadres polítics ben preparats, malgrat que aquella organització tenia una reduïda base obrera.

Molts d'ells, la gran majoria, es declaraven obertament marxistes, seguint els corrents ideològics esquerrans de l'Europa occidental de finals dels anys 60 i principi dels 70. Eren uns anys de radicalisme ideològic, i els joves socialistes catalans maldaren per ubicar-se fins i tot a l'esquerra del PSUC, partit considerat reformista i encara tacat d'estalinisme. Però també volien crear una organització ben diferent de la socialdemocràcia que predominava llavors a l'Europa Occidental amb una evident tutela nord-americana. Empraven un discurs esquerrà que sabia incrementar l'atractiu que llavors tenia el marxisme teòric amb nous elements "subversius", com ara la defensa idealista d'un socialisme autogestionari, l'antiimperialisme i l'anticolonialisme. Aquests valors els diferenciaven força del socialisme que predominava entre els veterans de l'exili, com el del mateix Josep Pallach, molt marcats encara per les tensions de la Guerra Civil i per l'esperit de la guerra freda.

L'etapa ideològica radical aniria desapareixent a mitjans dels anys 70 com a conseqüència de la impossibilitat d'enderrocar la dictadura. El trencament polític no era possible, fins i tot després de la mort del dictador, i calia ser realista i participar en un procés de transició cap a la democràcia dirigit pels ex-franquistes des del poder. Seria, certament, un pacte desigual, però no podien inhibir-se'n. Fou aquella una mostra de realisme del conjunt de l'antifranquisme fruit d'una correlació de forces llavors desfavorable, que cal no confondre amb les mode-

racions reformistes dels anys 1980, quan molts canvis en profunditat, llavors possibles i necessaris, no es van realitzar del tot.

Com s'explica amb rigor en aquest llibre, l'any 1976 es va produir una dura batalla dins del socialisme català per veure quina organització, la Convergència Socialista de Joan Reventós o el Reagrupament de Josep Pallach, esdevenia el referent principal de l'esquerra no comunista a Catalunya. Sens dubte hi hagué més gran habilitat per part Convergència Socialista a l'hora d'organitzar un procés de confluència només amb socialistes, procés beneficiat també per la precipitació de Pallach i la seva voluntat de crear una mena de front d'esquerres ideològicament més dispar. El nou partit dirigit per Reventós va saber atreure molta més gent nova, independents, cristians progressistes i destacats intel·lectuals d'esquerres.

Una altra mostra de realisme polític, com s'explica amb deteniment a l'obra, foren els pactes d'abril de 1977 entre el PSC-Congrés i la Federació Catalana del PSOE (Partido Socialista Obrero Español). Allò fou un encert polític, donat que anar en candidatures per separat a les primeres eleccions democràtiques hauria conduït a un desastre similar al dels companys valencians del PSV, com darrerament ha explicat Joan Esculies a la seva biografia d'Ernest Lluch. Però el que motivà aquell pacte electoral no foren només les enquestes desfavorables si anaven per separat, hi havia també les pressions dels partits socialistes europeus i la percepció que el PSOE, tot i tenir una organització molt reduïda a Catalunya, ja era un referent influent per a bona part dels treballadors de procedència emigrant.

Ara bé, aquell fou un pacte per dalt, discutit i aprovat només per les direccions, i per això fou mal vist per bona part de la mateixa militància del PSC-Congrés. Com es narra amb precisió en aquesta obra, no fou gens fàcil superar les reticències de la base i fins i tot dins del mateix Consell Nacional, on el famós *Pacte d'Abril* s'aprovà amb una votació molt ajustada: 35 a favor, 31 en contra i 33 abstencions. La promesa que estava garantida la sobirania de la coalició i del futur partit dels socialistes catalans respecte del PSOE, juntament amb la inesperada victòria electoral del 15 de juny, serviren per calmar els ànims dels sectors més crítics.

Hi ha una petita història poc divulgada, però força rellevant, que es desprèn clarament del que s'explica en aquest llibre. Animada pel triomf del electoral del 15 de juny de 1977, la direcció del PSC va voler

fer una forta aposta política. El dia 20, els més destacats dels seus dirigents visitaven el rei Joan Carles i el president Adolfo Suárez i els exigiren que es reconegués Joan Reventós com el principal interlocutor per a una negociació sobre el futur polític de Catalunya. Poc després, el 25 juny, es procedia a la constitució de l'Assemblea de Parlamentaris catalans com una mena de contrapoder català per pressionar el govern Suárez perquè negociés directament amb els nous i legítims representants de Catalunya. Suárez, però, reaccionà ràpidament i amb no poca habilitat muntà l'anomenada operació Tarradellas. En efecte, el dia 23 el govern espanyol ja havia entrat en contacte amb el veterà president exiliat i cinc dies després, el 28 de juny, aquest es traslladava a Madrid amb gran sorpresa de tothom. Llavors ni el PSC, ni l'Assemblea de Parlamentaris, podien desautoritzar l'acte de Tarradellas, però tampoc no controlaven les negociacions ni els possibles pactes contrets. Reventós i el PSC foren les principals víctimes de l'operació Tarradellas, en ser privats del protagonisme polític que el fet de ser la força més votada a Catalunya els havia atorgat. La forta personalitat de Tarradellas marcà notablement l'etapa política de la restaurada, però provisional, Generalitat de Catalunya, deixant Reventós en un discret segon pla. L'alt preu polític pagat pel reconeixement de la institució republicana ha estat, i encara és, un tema de notable debat i controvèrsia. No es pot especular massa sobre el que hauria pogut passar si no s'hagués produït l'operació Tarradellas, però és evident que el protagonisme de Reventós i del PSC en aquesta fase inicial de la transició democràtica hauria estat sens dubte molt més acusat.

Les raons de l'èxit electoral dels socialistes catalans són explicades prou bé en aquest llibre. A la gran capacitat d'atracció dels anys 1976-1977, cal afegir-hi una suma de factors interns i externs. Representaven una nova esquerra catalanista, amb una forta presència d'intel·lectuals i professionals coneguts per la seva activitat cultural. Constituïen una elit preparada que, amb no poca habilitat, havia sobreviscut durant la dictadura i havia sabut adaptar-se a la nova realitat de la transició democràtica. Per la seva banda el pacte amb la Federació Catalana del PSOE podria garantir una notable influència entre la recent emigració castellanoparlant, al temps que aconseguia la benedicció de la Internacional Socialista. Llavors era força fonamental gaudir de l'homologació internacional i aconseguir una certa vinculació a la socialdemocràcia

europèa que, malgrat les crítiques esquerranes, encara era un referent atès que estava comanada per líders tan prestigiosos com Willy Brandt, Olof Palme, François Mitterrand o el més proper Mário Soares.

Al llarg del llibre de Jaume Muñoz es fa una lògica referència la història, ja tòpica, de les “dues ànimes” del socialisme català. Es tracta, certament, una temàtica fonamental que esdevé un dels principals fils conductors interpretatius de l’obra. Com ja hem dit, a mitjans dels anys 70 coexistien dues tradicions polítiques dins de l’espai socialista català que van arribar a l’acord d’anar juntes a les primeres eleccions democràtiques. Un corrent estava integrat pels socialistes més catalanistes, els que volien una Generalitat restaurada i forta i tenien una concepció federalista del futur estat democràtic espanyol. L’altra, la representada per la reduïda Federació Catalana del PSOE, era clarament espanyolista i tenia una escassa sensibilitat catalanesca, pel fet de provenir de la tradició jacobina i centralista del socialisme espanyol. Aquest corrent, que era gairebé insignificant fins al començament de la dècada dels 70, va “reaparèixer” a Catalunya —l’expressió és de Muñoz— després de quasi 40 anys d’absència, i comptà de seguida amb uns considerables suports externs. La diversitat de les dues tradicions va fer que s’haguessin de mantenir no pocs equilibris per a constituir i consolidar la nova formació. La definició mateixa del nou partit, com una organització “de classe, de masses i nacional” —per descomptat, catalana—, adoptada al congrés unificador de juliol del 1978, va ser acceptada amb reticències pels militants procedents de PSOE

Però tal vegada és important aprofundir un xic més en una qüestió de gran importància i que no sempre és prou tractada: què significava, en realitat, la proposta federalista de les esquerres catalana i espanyola de llavors? Dins les esquerres antifranquistes catalanes dels anys 60 i 70, hi predominava la concepció que la futura Espanya democràtica hauria de ser un règim federalitzant o clarament federal, amb àmplies atribucions per un estat català. Això ho defensaven els comunistes, els socialistes i una bona part dels grups d’esquerres i els republicans. Eren els qui havien confegit el programa de l’Assemblea de Catalunya, que parlava del restabliment del l’Estatut d’Autonomia de 1932, com a pas previ a l’exercici del dret d’autodeterminació de Catalunya. I també els qui consideraven que Espanya era un país amb una clara pluralitat d’identitària, en la qual existien tres àmbits territorials de caire nacio-

nal —Catalunya, Galícia i el País Basc— que no podien ser ignorats pel nacionalisme espanyol. Eren, de fet, les forces que representen els derrotats a la Guerra Civil i els principals activistes de l'antifranquisme, que en el seu programa de màxims, clarament rupturista, proposaven igualment un plebiscit sobre el futur règim democràtic espanyol: o monarquia o república.

Dins d'aquests sectors d'esquerres hi havia diferents sensibilitats catalanistes: la majoria d'ells, però no tots, consideraven que Catalunya era una nació i que per això l'exercici del dret d'autodeterminació era un principi que no podia ser oblidat. Tots els sectors d'esquerres concebien el futur ideal com una república, molt més federalista que la dels anys 1930. Hi havia, però, diverses visions del com s'havia de construir la república federal: una posició, tal vegada minoritària, considerava que hauria d'haver un pacte des de baix, entre uns pobles-nació que eren lliures i sobirans; perquè per pactar, sostenien, calia ser prèviament lliure. Defensaven, de fet, una forma d'estat gairebé confederal.

Hi havia, però, alguns sectors de l'esquerra, la gent més influenciada pel PSOE i també per alguns grups de l'extrema esquerra marxista i els sindicalistes revolucionaris procedents de l'antic FOC, que manifestaven una notable reticència, i fins hostilitat, respecte a la qüestió nacional catalana. De forma força simplista, consideraven que el catalanisme i les reivindicacions catalanes sempre havien estat instrumentalitzats per la burgesia per defensar els seus interessos de classe. Per a ells, la “opressió nacional” que existia a Catalunya no era en absolut equiparable a la molt més fonamental “opressió de classe” que patien els treballadors.

El nou partit dels socialistes catalans seria fruit de la fusió de tots dos corrents, però donat que s'havia d'actuar amb celeritat davant d'una situació que canviava ràpidament, hagueren de donar prioritat a construir una proposta política, un programa i una estratègia bàsicament catalana. Tenien, lògicament, una visió més llunyana del que era l'estat i dels problemes del govern del conjunt d'Espanya. Aquells 600 kilòmetres separaven molt unes societats, amb uns problemes polítics, socials i culturals, que no eren idèntics. I com a gran problema de fons hi havia l'afirmació oficial del PSOE que ells no eren “nacionalistes espanyols”, realitat ocultada durant un temps sota la disfressa d'un patriotisme constitucional. Perquè, de fet, un dels problemes de la difícil entesa en-

tre les dues sensibilitats serà que el PSOE mai no es mostrà sincerament federal, per molt que el seu programa així ho proclamés. Mai, ni estant a l'oposició, i ja no diguem essent al poder a Madrid, la direcció del PSOE no mostrà cap interès per avançar en la transformació de l'estat de les autonomies en una perspectiva realment federalista. Com tampoc mai els dirigents socialistes no es mostraren interessats a divulgar una imatge plural i variada d'Espanya. Ni tampoc no es van prendre seriosament aquella proposta d'assumir com a pròpia la tesi que Espanya era una "nació de nacions", que havia defensat Ernest Lluch a l'octubre de 1981, en el curs del 29 Congrés del PSOE.

El federalisme teòric del PSOE responia al fet que, ja des dels anys 60, entre les formacions de l'oposició democràtica espanyola estaven molt desprestigiades les opcions centralistes, clarament identificades amb el règim franquista. A més, ja a inicis dels 70, el federalisme estava de moda com a conseqüència de l'existència de nombrosos grups polítics que, tot i les similituds ideològiques, volien mantenir la seva sobirania territorial. El cas del federalista Frente de Liberación Popular (FLP), amb el FOC i l'ESBA, és fou prou significatiu d'això, com també el fet que el mateix Partit Comunista d'Espanya (PCE) es veiés forçat a acceptar no sols existència del PSUC, sinó també a ressuscitar el PC gallec i el PC d'Euskadi.

El federalisme estava llavors de moda entre les esquerres europees, no sols per a establir relacions entre organitzacions, sinó també com la forma d'estat més democràtica i més representativa de les diversitats territorials existents. Per això, la reivindicació del dret d'autodeterminació de Catalunya, Euskadi i Galícia apareix clarament en els programes d'alternativa democràtica al franquisme del PSOE, del PCE i de moltes altres formacions polítiques. El mateixos dirigents renovadors del PSOE ho defensaren clarament en el Congrés de Suresnes, d'octubre de 1974. Llavors el dret d'autodeterminació dels catalans, bascos i gallecs fou acceptat sense oposició.

Ara bé, l'exigència del dret a l'exercici de l'autodeterminació per a molts dels socialistes espanyols era més un recurs ideològic, fruit de la radicalitat de l'antifranquisme, que no pas una convicció ferma i clarament assumida. És a dir, no desitjaven veure les conseqüències finals d'un federalisme autèntic que seria l'exercici de la sobirania pròpia a Catalunya, Galícia o el País Basc. Una gran part dels socialistes consi-

derava el dret a la secessió com l'última opció, quan totes les altres possibilitats haguessin resultat fallides. És a dir, la independència era una molt darrera, i poc desitjada, opció que només s'adoptaria quan no n'hi hagués cap altra sortida democràtica.

De fet, la inclusió del dret d'autodeterminació en els programes polítics abans de la mort de Franco era una "exigència" de la conjuntura. Per això apareixia com una afirmació programàtica radical i retòrica en el programa socialista l'any 1974, malgrat que no responia a un convenciment profund. Prova d'això és que dos anys després, al Congrés del PSOE del 1976, l'esment del dret d'autodeterminació ja havia desaparegut i era substituït per l'ambigua afirmació que els socialistes desitjaven que les nacionalitats hispàniques tinguessin "uns estatuts de sobirania" dins de la futura república federal espanyola.

De forma progressiva, dins les propostes del PSOE es van anant imposant les tesis uniformistes que responien a la seva autèntica tradició. Es començà d'assenyalar que calia prioritzar la solidaritat entre els pobles espanyols i que no podien fer-se "distincions" entre territoris. Aviat sorgiren les advertències sobre el perill que significaria atorgar "privilegis" a certs territoris, donat que la prioritat dels socialistes era "*salvaguardar la unidad de España*", com va proclamar Felipe González al 1978.

Fins i tot fou força evident que els socialistes espanyols manifestaven un escàs entusiasme respecte del nou estat de les autonomies, com ho va mostrar la seva acceptació, sense protestes, de la proposta elaborada a "les altures" —el rei, la JUJEM, etc.— que calia introduir a la Constitució els qualificatius de "indivisible" i "indissoluble" referits a la nació espanyola. Els socialistes acceptaren sense cap problema la proposta que només hi havia una nació, l'espanyola, i que per tant la sobirania era única. No deixa d'ésser curiós que, a la mateixa ponència constitucional, els socialistes, per boca de Peces-Barba, es mantingueren fermes en la seva defensa de la proposta republicana, sabent que no podia prosperar, però en canvi s'oblidessin de la vella exigència democràtica del dret d'autodeterminació de catalans, bascos i gallecs.

Llavors, cap als anys 1978-1979, els socialistes consideraven que calia desprendre's del llenguatge radical, poc útil en la política de pactes, i ser realistes. Hi havia, sobretot, el convenciment que calia abandonar la retòrica esquerrana i maximalista, que només servia quan s'estava

fora del sistema polític. Ara, quan ja s'estaven dins de la política real i legal, i a més aspiraven a governar Espanya, era fonamental que l'administració central, és a dir el govern de Madrid, tingués com més poder millor.

Les reticències dels dirigents del PSOE respecte a la possibilitat d'una autonomia catalana forta i amb àmplies competències apareixen perfectament reflectides en el testimoni que ens ha deixat un antic membre dels serveis d'informació del govern, com va recollir Josep Fontana. Aquest agent va explicar amb deteniment com, el 23 d'octubre de 1976, ja governant Adolfo Suárez, dos agents del CESID, els comandants Casiniello i Faura, es va reunir discretament amb Felipe González i Alfonso Guerra per tal de conèixer quines eren les pretensions polítiques dels socialistes. Segons aquest agent, els socialistes van donar tota mena de garanties que ells defensarien sempre la unitat d'Espanya enfront de les pretensions dels nacionalistes catalans i bascos. Van ser tan clars els arguments que en el seu informe els dos militars esmenats van escriure que *“nos sentimos reconfortados con tan patriótico e inesperado lenguaje”*. Segons consta en l'informe esmentat, González va deixar clar ben que ells no tolerarien mai un concert econòmic per a Catalunya *“¡Nosotros no vamos a pasar por ahí en la vida! Detrás está, en realidad, la defensa de los intereses económicos de la alta burguesía catalana”*. Hi ha, a més, un afegit interessant en aquest informe dels serveis secrets de Suárez: els dirigents del PSOE, després de dir que estaven intentant forjar la unitat dels socialistes a Catalunya, donat que allà el PSUC era molt poderós, van sostenir que ells mai no tolerarien l'existència d'un partit socialista català autònom: *“¡Esto, ni hablar!”*, va dir enfàticament Felipe González.

Com s'explica també al llibre de Jaume Muñoz, el PSC no va saber assumir seriosament el repte que suposaven les primeres eleccions catalanes, les del 20 de març de 1980. Llavors el PSC encara estava fent-se, tenia una direcció feble i una organització poc funcional, que no va fer tots els esforços per a mobilitzar el vot obrer. Creguts que les primeres eleccions catalanes serien iguals a les espanyoles, o les municipals, i que tenien la victòria assegurada, els dirigents del PSC no van preveure, ni van saber reaccionar davant l'hàbil estratègia pujolista de cercar alhora el vot útil catalanista, enfront de tota mena de sucursalismes, i el vot útil moderat, davant del perill d'una victòria dels “roigs”. Pujol, i també la

Unión de Centro Democrático (UCD) i fins Esquerra Republicana, tingueren llavors un important suport econòmic del Foment de Treball Nacional, mentre Adolfo Suárez orquestrava la maniobra d'ajudar econòmicament el Partido Socialista de Andalucía perquè es presentés a les eleccions catalanes tot reclamant el vot de l'emigrant andalús.

El desinterès polític de molts sectors obrers per aquell tipus d'elecció, unit al poc atractiu del candidat socialista, a un programa poc engrescador i a una campanya avorrida, van provocar una molt alta abstenció: només votà el 61 % del cens. Tal vegada l'escassa participació en el referèndum de l'Estatut el 1979, un 59 %, podia haver servit per preveure què podia passar uns mesos després. El març de 1980 el PSC només va rebre el 22'3 % de vots, és a dir havia perdut més de 270.000 antics votants. La majoria d'ells s'havien quedat a casa, uns 70.000 havien votat el PSA i segurament alguns milers Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Els socialistes havien anat a les eleccions massa confiats i no detectaren l'escassa motivació i mobilització del vot popular per aquells comicis, mentre que la dreta, especialment el pujolisme, sí que havia sabut mobilitzar els seus.

Aquest greu fracàs va anar acompanyat, poc després, de l'errada política de no acceptar l'oferta de Jordi Pujol de participar en un govern de coalició. Aquella fou realment una oportunitat perduda, donat que va deixar en les mans exclusives de CiU no sols la configuració de la Generalitat estatutària, sinó també la mateixa imatge de la Catalunya autònoma. Això va permetre una progressiva política tendent a identificar la Generalitat amb CiU i amb el mateix Pujol. D'aquesta manera, la Generalitat esdevingué pels convergents una mena de "casa nostra", com anys després va confessar amb ingènua sinceritat Marta Ferrusola.

Les diferents sensibilitats presents dins del PSC ja unificat persistiran dècades i marcaran una vida interna plena de tensions, que les victòries electorals i les responsabilitats de govern només apaivagaran en part, però mai no faran desaparèixer. Els principals temes de controvèrsia apareixen força ben explicats al llibre de Muñoz. Primer, el conflicte provocat per la desaparició del grup parlamentari propi dels socialistes de Catalunya, com a resultat de la reforma del reglament del Congrés de Diputats feta a iniciativa de la UCD, al maig del 1981. L'airada protesta del PSC de poc va servir, donat que la reforma ja estava consensuada amb el PSOE: una mostra més de la seva escassa sensibilitat i in-

terès per la qüestió catalana. Com després reconeixeria el mateix Alfonso Guerra, els socialistes ja es veien al govern de Madrid i volien tenir el suport d'un únic grup parlamentari, i no de dos o tres. Va ser significativa la resignació del PSC davant aquest fet que implicava una notable pèrdua de sobirania i de força i era una vulneració flagrant del *Pacte d'Abril* del 1977 i dels acords de la unificació del 1978.

La desaparició del grup parlamentari dels socialistes catalans va deteriorar de forma notable la seva imatge com a catalanistes, circumstància que s'incrementaria encara més amb el polèmic cas de la LOAPA, aquell intent de frenada al procés autonòmic, que tanta repercussió va tenir a Catalunya també al 1981. Llavors el grup parlamentari del PSC va viure una greu crisi interna, quan la majoria dels diputats no va obeir l'opció acordada per la direcció d'abstenir-se davant de la petició de tirar endavant la LOAPA. En efecte, com explica Jaume Muñoz, el 26 de març de 1981, 12 diputats socialistes catalans votaren sí, i només 5 s'abstingueren. Una nova mostra de l'existència de les dues ànimes, materialitzat en el fet d'aparèixer dues disciplines polítiques. Aquest greu incident va anar acompanyat, pocs mesos després, el 20 de desembre de 1981, del conegut assumpte de la no presentació de les esmenes del PSC a la LOAPA per part d'Ernest Lluch. Aquesta actitud provocà un gran escàndol que implicà la retirada de la confiança en Lluch per part del Consell Nacional del PSC, i la seva forçada dimissió com a portaveu del PSC al Congrés. Aquests fets eren una evident confirmació del procés de subordinació del PSC a la política espanyola del PSOE.

Jaume Muñoz té tota la raó quan planteja que cal cloure el seu llibre a finals de l'any 1982 perquè comença una nova història. Certament, s'inicià llavors una nova etapa d'avenç cap a la consolidació de la democràcia a Espanya, amb un PSC reforçat pel seu pes en el municipalisme, mentre el PSOE ho era bàsicament des del poder central i les autonomies. Fixeu-vos que la majoria dels màxims dirigents del PSOE no han estat mai alcaldes, mentre que els del PSC sí. La principal forja de dirigents socialistes espanyols serà l'administració central felipista i els governs autonòmics, especialment els meridionals.

Per acabar, em prenc la llicència d'anar força més enllà de la cronologia fixada per aquest llibre i plantejar una darrera reflexió suggerida per la seva lectura. L'any 2004, quan per primer i únic cop coincideixen els socialistes gestionant el govern de Madrid i la Generalitat, serà el

moment de l'inici de la més greu crisi que ha viscut el socialisme hispànic. Perquè serien precisament les diferents prioritats estratègiques d'ambdós governs el que manifestaria l'existència d'una greu discrepància sobre el que era l'estat de les autonomies i sobre el paper de Catalunya dins de l'Espanya del segle XXI.

Sintetitzant un xic, és pertinent recordar que el projecte català, i també espanyol, de Pasqual Maragall, concretat en l'Estatut del 2006, havia sorgit de la necessitat del socialisme català de superar l'esgotament de l'etapa pujolista i d'aturar les interferències i laminacions de les competències catalanes sofertes durant l'etapa de govern de José Maria Aznar (1996-2004). Però la proposta de Maragall d'un estatut de màxims, dins de la constitució, anava vinculada també a la necessitat d'una evolució efectiva cap a una Espanya plural i federalitzant. Maragall, però, no va trobar gaires complicitats en el socialisme espanyol, sinó més aviat reticències i frenades. Ni el govern de Rodríguez Zapatero, ni menys encara la direcció del PSOE, estaven disposats a donar suport a aquella "aventura" pseudo-federalista.

Avui hi ha alguns socialistes espanyols que, havent-se oposat llavors a la proposta de Maragall, ara ho lamenten i consideren que no estaríem en una situació tan greu i complexa si llavors el govern del PSOE hagués mantingut una actitud més comprensiva amb la proposta catalana i una més ferma posició enfront de la bel·licositat del PP. Alguns reconeixen que el govern Rodríguez Zapatero mai no hauria d'haver acceptat el xantatge del Partit Popular de bloquejar la renovació del Tribunal Constitucional, ni després hauria d'haver permès que aquesta instància judicial actués com a tercera cambra legislativa i desautoritzés les Corts Espanyoles i refusés els resultats d'un referèndum legal. De tota manera, de poc serveix especular avui sobre què hauria passat si s'hagués actuat de manera diferent. Ja és massa tard. Ara bé, sí és pertinent recordar aquelles errades polítiques que ens han portat a una situació tan difícil com l'actual.

Com es desprèn perfectament del llibre de Jaume Muñoz, la qüestió de les dues ànimes del socialisme català ha estat, finalment, el que ha portat a la seva crisi. Cal assenyalar, així, que les tensions iniciades els anys 2004-2006 i que van esclatar els 2014-2016, ja venien de les qüestions mal resoltes 35 anys abans. El PSC ha acabat perdent aquella centralitat catalana que s'havia construït a l'època dels Reventós i Obiols i

havien volgut mantenir, no sense dificultats, Pasqual Maragall i fins i tot José Montilla. Ara aquesta centralitat ja no existeix i el Partit dels Socialistes de Catalunya ha acabat mediatitzat pel PSOE, fins al punt de perdre bona part de les seves senyes d'identitat, especialment aquella catalanitat construïda en pauta nacional. Per això aquest llibre és també una reflexió sobre la història del que no ha pogut ser. O, si voleu, la història d'una frustració, la del projecte d'uns quants socialistes catalans que volien avançar cap a un federalisme de debò des d'una Catalunya ben plena.

Borja de Riquer
febrer de 2019

«Aquest llibre suggereix qüestions de gran importància donat que ens fa pensar no sols en la Catalunya i els socialistes de quaranta anys enrere, sinó també en la situació política actual».

Borja de Riquer

Perseguint la llibertat és un assaig d'història que, lluny d'una visió militant, ressegueix la història de la construcció de l'espai socialista a Catalunya des de la postguerra fins a l'arribada del PSOE al govern d'Espanya l'any 1982. La primera part del llibre analitza el període de resistència del socialisme català, quan es combat el franquisme i es persegueixen utopies des d'un ventall ampli d'opcions socialistes. La segona part estudia la unitat del socialisme a Catalunya a partir de la confluència de grups diversos, una unitat que es precipita en l'anomenat Pacte d'Abril per fer front a les eleccions del 15 de juny de 1977 i que culmina, l'any següent, en el congrés d'unitat socialista que dona lloc al PSC (PSC-PSOE). El llibre estudia també el paper del grup parlamentari del Socialistes de Catalunya en els debats crucials de la Transició, com la redacció de la Constitució i l'aprovació de la reforma fiscal.

Fruit d'un exhaustiu treball de recerca, aquest llibre ofereix una visió global i documentada sobre mig segle d'història del socialisme a Catalunya, de 1945 a 1982, un període del qual només disposàvem fins ara d'aproximacions fragmentàries. Aquesta és una història de l'antifranquisme i la Transició que aporta moltes claus, amb la qüestió de l'autonomia com a rerefons, per entendre el desenvolupament posterior del PSC.

BIC HBLW3 JPFF 1DSEJ
ISBN 978-84-16853-29-8

